

UNUSTAME TÕRMA HIEMÄE

Küüditamine andis kõige rängema hoobi Eestimaa talupojakultuurile, maarahvale. Seega peaks asuma stalinismiohvrite mälestussammas Rakvere rajoonist küüditatute ja kohtuväliselt represseeritute mälestuse jäädvustamiseks mitte linnas (igal juhul mitte Rahvaaias, tulevikus ehk veelgi küllastuval Vallimäel, kuhu panna teist-kolmandat), vaid maal, ligipääsetavas paigas. Üks niisugune, ent unustatud ürgpaik on Rakverest jalutustee kaugusel — Tõrma Hiemägi. Mitte küll pompoosne (?), see-eest põldude avaruses ja ooside taustal hästi vaadeldav, ja mis peaasi — muistse iseseisvusega

otsestidele. Oli ju Tõrma küla üks muinasaja suuremaid ja mainekamaid mitte ainult Virumaal. Siinne muld on meie põlularimise toonane lagi. «Heeriku Liivimaa kroonika» andmeil paigutati just siia esimese Virumaale toimunud sissetungi ajal vaenuvägede peakorter; siin toimus ka esimene muinasvirulaste sorteerimine ja «küüditamine». Siis mõistagi seda sõna ei pruugitud, siis tähendas see enamasti sõjasaaki. Ja ka siis viidi rohkem naisi ja lapsi.

Miks pakun välja Tõrma Hiemäe? Muinas-Tõrmat linnas meie teadvuses nagu ei eksisteerigi — oleme unustanud ühe esimese kohanime (toponüümi), mis suuliste pärimuste aegadest reaalsena kroonikaaramatusse sai. Ons jalutaja jalg ülepea keset põlde asuvale Hiemäele jõudnud? Kas olemäe mõelnud, mis rituaale esivanemad seal korraldasid? Kui autor kirjutas romaani «Hiiehobune», seisid silme ees just see tagasihoidlik Hiemägi ja ta kujutles sinna valge hiiehobuse. Me ei tea, kas hiiehobust just

selles pühas hiies peeti, aga hea ja turvaline oli seda mõelda küll. Mis takistab meid ajaloo-otse kokkusõlmimisel? Karusloomafarm! Haisumüür, inimeetika ammune vaegus otse surnuaia väravas... See pole mulle uudis. Meenutab kangesti võitnud sotsialismi väljarännanud eestlaste stepikülades, kus ka surnuaia väravasse armastati loomafarme ehitada ja lügasoid paisutada.

Arvan, et tõeliselt rahva poolt ja hingest püstitatud mälestusmärk, hiietammiku taasloomine peaks meid kohustama ka tänapäeval millekski. Miskist kandist peame oma elu kardinaalselt muutma. Üks südamest tulev tegev peaks likvideerima vähemalt kaks halba ja võltsi, et meil ei tuleks piiskop Kuno Pajula sõnul oodata aina Noa laeva, mis meid meie enese saasta eest ära viiks... Tõrma Hiemägi kohustaks — aga küllap kohustavad seda ka maasurnuaeda maetute hinged — lõpuks ometi kaotama Virumaa südame külge kinnistunud häbiväärse paise — Tõrma karusloomafarmi. Sellega ühele poole saamine on aina veninud ja veninud, ehk aitaks püha kohus platsi puhtakstege-misele ja tuulutamisele kaasa.

Et käe-jala juures olev Hiemägi pole miskil moel linnaga seotud ega väärtustatud, pole kuulsaima muinasküla nimi aidanud kergitada küla praegust elu ega vältida tänast eklektikat. Hiemäe ausse tõstmine tuleks praegusele külale enesekriitiliselt kasuks. Ometi on meil kõik ühes jalutustsoonis lausa kaedestamisväärselt reas — ühes otsas Rahvaaed ja teater, teises Hiemägi, vahepeal Vallimägi, tammik, rahva sünd ja surm.

Arvan, et küüditatute ja represseeritute mälestuse jäädvustamise seisukohast pole midagi lihtsamat ega ilusamat, kui Hiemäe ümber hülluv kuldne viljapõld — eestlaste leivavili muinasaegadest peale. Sealt läbi minnes tead, mille eest kannatasid võõrsile veetud. Talvel tõmbaksid siin hinge sajad suusatajad. Väike-Maarja maantee ääres võiks olla tilluke parkla — edasi kulgeb jalgte. See ei ole nii pikk kui Siberimaate. Küll üksipäini olek on rohkem väärt kui kaunil, aga raskesti ligipääsetaval Emumäel, kui parki surutus või Vallimäele kõige muu kõrvale ja vahele. Või raudteearne karm realistika, kus kallame oma kibeduse viimse piisani välja, aga pühadust ei saavuta.

Tõrma karusloomafarmi vahepealt kadumine (see on ju öko-loogilistel kaalutlustel nii või teisiti ammu plaanis) saaks ka maasurnuaia Hiemäega ühendada. Nõnda ühenduks mitu eluringi: küüditatute ja represseeritute mälestus, muinasaeg, tänapäeva kalmulised ja meie eneste elusoon. Nii mõnedki hinged saaksid rahu. Ja Tõrma põliskant teadvustuks nii mälus kui ka teos. Maasurnuaeda võiks Hiemäe ja sinna kujutletud monumendiga ühendada mingi (tinglikult oeldes) Elu Tee, edasine on juba maastikuarhitektide, tammeistutajate, alleerajajate, skulptorite ja teiste tööpõld, nende nägemus. Meie traditsioonidest lahjal, aga uuesti januneval ajal

võiks siit kooruda uued pühad traditsioonid nii noortele kui ka vanadele. Jätkem neilegi ruumi. Edasise idee autor ei sekku, küll aga võiks Elu Tee ääres olla kivikangrud. See symboliseeriks kõiki Virumaa küüditatud paiku, iga põllukivi kas talu või koguni inimene.

Isegi kui pakutud idee ei leia vastukaja, jääb Tõrma Hiemäe seostamine meie puhketsooniga eetilises plaanis ometi püsima.